

Conflictoplossing van adolescenten met ouders en vrienden: is er een verband?

Muriel van Doorn, Susan Branje, Inge van der Valk, Irene de Goede en Wim Meeus

SAMENVATTING

In deze studie hebben we onderzocht of adolescenten conflictoplossingsstijlen in de relatie met ouders drie jaar later ook gaan hanteren bij vrienden en/of vice versa. Adolescenten uit twee leeftijdscohorten (cohort 1: $n = 559$; gemiddelde leeftijd 13.4 jaar en cohort 2: $n = 327$; gemiddelde leeftijd 17.7 jaar) vulden op twee meetmomenten vragen in over het gebruik van drie conflictoplossingsstijlen met hun vader, moeder en beste vriend. Padanalyses lieten zien dat in het jonge cohort de stijlen positief probleem oplossen en ruzie maken werden overgedragen van de adolescent-ouderrelatie naar de adolescent-vriendrelatie, maar niet andersom. In het oude cohort vonden we overdracht van deze stijlen in beide richtingen, dus zowel van ouders naar vrienden als van vrienden naar ouders. Voor de stijl terugtrekken vonden we dat de overdracht zowel in het jonge als in het oude cohort beide richtingen opging. Deze studie laat zien dat de relatie met zowel ouders als vrienden belangrijk is, als het gaat om het aanleren en oefenen van conflictoplossingsstijlen en dat beide relaties het toekomstig conflictgedrag van de adolescent beïnvloeden. Als ouders zich bewust zijn van hun mogelijke invloed op het gedrag van adolescenten, kan een negatieve spiraal van gedrag in zowel de ouder-adolescentrelatie als met vrienden voorkomen worden.

Dr. Muriel D. van Doorn is als postdoc verbonden aan de Onderzoeksgroep Adolescentie van de Universiteit Utrecht en als docent Toegepaste Psychologie verbonden aan de Fontys Hogeschool HRM en Psychologie. Correspondentieadres: Muriel D. van Doorn, Onderzoeksgroep Adolescentie, Universiteit Utrecht, Postbus 80140, 3508 TC Utrecht. E-mail: m.d.vandoorn@uu.nl.

Prof. dr. Susan J. T. Branje is als hoogleraar verbonden aan de Onderzoeksgroep Adolescentie van de Universiteit Utrecht.

Dr. Inge E. van der Valk is als universitair docent verbonden aan de Onderzoeksgroep Adolescentie van de Universiteit Utrecht.

Dr. Irene H. A. de Goede is als onderzoeker verbonden bij het NCDO (Nationale Commissie voor internationale samenwerking en Duurzame Ontwikkeling).

Prof. dr. Wim H. J. Meeus is als hoogleraar verbonden aan de Onderzoeksgroep Adolescentie van de Universiteit Utrecht.

Inleiding

In iedere relatie komen conflicten voor. Het constructief oplossen van deze conflicten is een belangrijke relationele vaardigheid. Onderzoek laat zien dat adolescenten die op een agressievere manier conflicten met hun ouders oplossen of die zich meer terugtrekken tijdens conflicten, meer criminaliteit en depressiviteit vertonen. Daarentegen vertonen adolescenten die op een constructievere manier conflicten met hun ouders oplossen, minder criminaliteit en depressie en hebben ze meer zelfvertrouwen (Jaffee & D'Zurilla, 2003; Rubenstein & Feldman, 1993; Tucker, McHale, & Crouter, 2003). Ook de manier waarop adolescenten conflicten met vrienden oplossen is gerelateerd aan problemen. Adolescenten die conflicten met hun vrienden op een minder effectieve manier oplossen, lopen het risico op aanpassingsproblemen en sociale afwijzing (Newcomb, Bukowski, & Pattee, 1993). Daarom is het belangrijk om constructieve conflictoplossingsstrategieën aan te leren en te gebruiken in de relatie met ouders en vrienden. In de huidige studie hebben we onderzocht of de conflictoplossingsstijlen die adolescenten hanteren in conflicten met hun ouders gerelateerd zijn aan de conflictoplossingsstijlen die zij hanteren bij hun vrienden. We onderscheidden daarbij de drie conflictoplossingsstijlen die het meest onderzocht worden in de relatie van adolescenten met hun ouders en vrienden (Laursen, 1993): *positief probleem oplossen*, een stijl waarbij je probeert de ander te begrijpen en tot een compromis te komen; *ruzie maken*, gekenmerkt door verbale agressiviteit of defensief gedrag en *terugtrekken*, een stijl waarbij je niet verder wilt praten en afstand neemt van de conflictsituatie (Kurdek, 1994).

Adolescenten hebben verschillende relationele omgevingen waarin ze conflicten op kunnen leren lossen. Het gezin is er daar één van. Maar ook binnen vriendschappen kunnen adolescenten oefenen met het oplossen van conflicten. Sommige onderzoekers suggereren dat vriendschappen door hun horizontale karakter de adolescent unieke mogelijkheden bieden om te oefenen met conflictoplossingsstijlen (Collins & Steinberg, 2006; Laursen, Finkelstein, & Townsend-Betts, 2001). De meeste theorieën benadrukken echter dat het gezin de belangrijkste context is waarin adolescenten leren hoe ze met conflicten om kunnen gaan (Parke & Buriel, 2006). Zo gaat de gehechtheidstheorie (Bowlby, 1969) ervan uit dat kinderen interne werkmodellen van relaties construeren, die gebaseerd zijn op de ervaringen die ze opdoen in de relatie met ouders. Deze werkmodellen sturen dan vervolgens het gedrag van het kind in overige relaties, zoals de relatie met vrienden. De adolescentie staat bekend als een overgangperiode waarin de ouder-kindrelatie geherformuleerd wordt en juist in deze periode wordt het gehechtheidssysteem verondersteld belangrijke transformaties te ondergaan die gedrag in relaties met toekomstige gehechtheidsfiguren voorspellen (Allen & Land, 1999; Allen, Moore, Kuperminc, & Bell, 1998). Dit betekent dat ouders nog steeds een belangrijke plek hebben in het leven van de adolescent en dus invloed hebben op het vormen van interne werkmodellen van relaties. Volgens de sociale leertheorie (Bandura, 1977) fungeren ouders als een belangrijk rolmodel en is de thuissituatie de eerste en belangrijkste omgeving voor kinderen om conflictstijlen te leren. Vanuit de ervaringen die met de primaire verzorgers worden opgedaan, zullen latere relaties (o.a. met vrienden) vorm krijgen door dit gedrag te imiteren. In over-

eenstemming met de gehechtheidstheorie en de sociale leertheorie verwachten wij daarom dat de manier waarop adolescenten conflicten met hun ouders oplossen, overgenomen wordt als de manier waarop zij conflicten met hun vrienden oplossen.

Naast de theoretische ondersteuning voor een samenhang tussen de relatie van adolescenten met ouders en vrienden, blijkt er ook empirische ondersteuning voor te zijn. Bepaalde conflictkenmerken in de ouder-adolescentrelatie blijken namelijk gerelateerd te zijn aan bepaalde conflictkenmerken in vriendschappen van adolescenten. Zo is de intensiteit van conflicten met vaders en moeders positief gerelateerd aan de intensiteit van conflicten met vrienden, zowel cross-sectioneel (Collins, Laursen, Mortensen, Luebker, & Ferreira, 1997; Furman, Simon, Schaffer, & Bouchey, 2002) als longitudinaal (De Goede, Branje, Delsing, & Meeus, 2009). Een paar studies hebben specifiek gekeken hoe conflictoplossingsstijlen in verschillende relaties met elkaar samenhangen en laten zien dat het gebruik van conflictoplossingsstijlen in de ouder-adolescentrelatie gerelateerd is aan het gebruik van dezelfde conflictoplossingsstijlen met broers en zussen en met de intieme partner (Reese-Weber, 2000; Reese-Weber & Bartle-Haring, 1998; Reese-Weber & Kahn, 2005; Reese-Weber & Marchand, 2002). De huidige studie is een uitbreiding van bovenstaande studies en onderzoekt of er over tijd een verband is tussen conflictoplossingsstijlen in de ouder-adolescentrelatie en in vriendschapsrelaties.

Het is niet ondenkbaar dat overdracht van conflictoplossingsstijlen verschilt voor adolescenten van verschillende leeftijden. Onderzoek laat immers zien dat de invloed die ouders hebben gedurende de adolescentie afneemt (Collins & Steinberg, 2006). Tegelijkertijd worden vriendschappen in de loop van de adolescentie steeds belangrijker (Brown, 2004). Dit zou kunnen betekenen dat de invloed van vrienden op het gedrag van de adolescent tijdens de adolescentie toeneemt. Eerder onderzoek ondersteunt dit idee en laat zien dat de mate waarin vroeg-tot-midden adolescenten ouderlijke steun ervaren en de intensiteit van conflicten met hun ouders waarnemen, voorspellend is voor de mate waarin ze steun van vrienden ervaren en intensiteit van conflicten met vrienden waarnemen, terwijl deze effecten in de midden-tot-late adolescentie wederkerig waren (De Goede e.a., 2009). Daarom zullen we in de huidige studie met behulp van een longitudinaal cohortonderzoek de overdracht van conflictoplossingsstijlen in twee leeftijdscohorten onderzoeken. We onderzoeken daarbij of de manier waarop adolescenten conflicten met hun ouders oplossen over tijd samenhangt met de manier waarop adolescenten conflicten met hun vrienden oplossen. Hierbij zullen we exploratief onderzoeken of er een verschil is in de manier waarop een eventuele overdracht van conflictoplossingsstijlen plaatsvindt in de vroeg-tot-midden en midden-tot-late adolescentie. We hebben bewust gekozen voor een tijdsinterval van drie jaar. Dit, omdat we met name geïnteresseerd zijn in de vraag of eventuele beïnvloeding over een langere periode plaatsvindt in plaats van dat er sprake is van een beïnvloedingsproces in korte tijd.

Methode

Respondenten

Aan dit onderzoek namen 559 vroeg-tot-midden adolescenten ($M = 13.4$ jaar op T1, $SD = 0.54$, range = 13-15 jaar, 54.2% jongens) en 327 midden-tot-late adolescenten ($M = 17.7$ jaar op T1, $SD = 0.73$, range = 17-19 jaar, 43.1% jongens) deel. In het vervolg van de tekst wordt naar deze twee groepen gerefereerd als respectievelijk het jonge en het oude cohort. De meeste respondenten waren Nederlands (83.0%) en woonden bij beide ouders (81.0%). De jongeren uit zowel het jonge cohort als het oude cohort waren relatief hoog opgeleid. Van de jongeren uit het jonge cohort zat ongeveer een derde deel in de tweede klas van het vmbo, een derde in de tweede klas van de havo en een derde in de tweede klas van het vwo (omdat er ook combinatieklassen waren, is het onmogelijk om exacte aantallen te geven). Van de jongeren in het oude cohort zat 44% op het mbo, 24% in de vijfde klas van de havo en 32% in de vijfde klas van het vwo. Ook de ouders van de respondenten waren relatief hoog opgeleid. Van de moeders heeft 47% lager of middelbaar (beroeps)onderwijs genoten, 39% hoger (beroeps)onderwijs en 14% wetenschappelijk onderwijs. Van de vaders heeft 38% lager of middelbaar (beroeps)onderwijs, 37% hoger (beroeps)onderwijs en 25% wetenschappelijk onderwijs gevolgd.

De data van deze studie komen uit het longitudinale onderzoeksproject Conflict and Management of Relationships (CONAMORE; Meeus e.a., 2004). In dit longitudinale onderzoeksproject participeerden jaarlijks 938 vroege adolescenten en 393 midden adolescenten van verschillende scholen in de provincie Utrecht. Voor de huidige studie hebben we gebruikgemaakt van twee metingen met een interval van drie jaar. Om eventuele overlap met leeftijden tussen de cohorten (en zo interpretatieproblemen) te voorkomen hebben we er expliciet voor gekozen om in de groep 'jong' alleen de 13/14- en 15-jarigen te selecteren en in de groep 'oud' alleen de 17/18- en 19-jarigen te selecteren.

Elke meting werd aan de deelnemers gevraagd om een beste vriend te selecteren. Indien adolescenten aangaven meer dan één beste vriend te hebben, werd hen verzocht er willekeurig één te kiezen. Er waren geen beperkingen aan de keuze van een beste vriend(in) wat betreft leeftijd, geslacht en school, maar het was niet mogelijk om een intieme partner als beste vriend(in) te selecteren. Op het tweede meetmoment mochten de respondenten dezelfde beste vriend(in) kiezen, maar was het ook mogelijk om een andere beste vriend(in) te kiezen. Om afhankelijkheid in de data te voorkomen, selecteerden we voor dit onderzoek willekeurig één respondent uit een vriendschapsdyade, als twee respondenten elkaar wederzijds als beste vriend nomineerden. Bovendien werd, wanneer twee of meer respondenten dezelfde beste vriend(in) hadden geselecteerd in een bepaalde meting, één van deze respondenten willekeurig geselecteerd. In veruit de meeste gevallen (94% en 92% op respectievelijk het eerste en tweede meetmoment) was er sprake van een vriendschap met iemand van hetzelfde geslacht. Van 25% van de jongeren is bekend dat zij op beide meetmomenten over dezelfde vriend(in) rapporteerden.

Procedure

Voorafgaand aan het onderzoek kregen de adolescenten en hun ouders schriftelijke informatie. Als de adolescent wilde deelnemen aan het onderzoek, werd schriftelijk toestemming gevraagd aan zowel de adolescent als aan de ouders. Interviewers bezochten de scholen en vroegen deelnemende adolescenten om na schooltijd naar een klaslokaal te komen en een reeks vragenlijsten in te vullen. Adolescenten ontvingen 10 euro per meetronde voor hun deelname.

Meetinstrument

Kurdek's Conflict Resolution Style Inventory (CRSI; Kurdek, 1994) werd gebruikt om de drie conflictoplossingsstijlen te meten: positief probleem oplossen, ruzie maken en terugtrekken. Adolescenten vulden vragen in over de manier waarop ze conflicten oplosten met hun vader, moeder en beste vriend(in). Adolescenten beoordeelden hoe vaak ze een specifieke conflictoplossingsstijl hanteerden tijdens conflicten met hun vader, moeder en beste vriend. Elke stijl werd gemeten met vijf items die beoordeeld werden op een vijfpunts-Likertschaal (1 = nooit; 5 = altijd). Een voorbeelditem van positief probleemoplossen is: 'Oplossingen proberen te vinden die voor ons alle twee acceptabel zijn.' Een voorbeelditem van ruzie maken is: 'Woest worden en mijn beheersing verliezen'. Terugtrekken werd gemeten door bijvoorbeeld: 'Stoppen, er niet meer op in gaan en weigeren om nog verder te praten.' Factoranalyses met Oblimin-rotatie lieten op beide meetmomenten de verwachte drie-factorenstructuur zien met alle ladingen $> .43$ (met één uitzondering van $.39$; dit betrof het item: 'mezelf laten gaan, en dingen zeggen die ik niet echt meen' in de relatie met de beste vriend op T1). Cronbachs alfa's op beide meetmomenten varieerden tussen de $.77$ en $.92$.

Resultaten

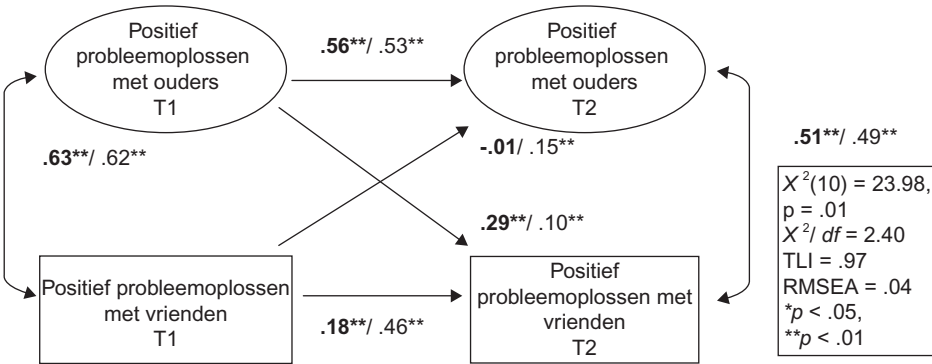
Om te onderzoeken of er overdracht van conflictoplossingsstijlen van de adolescent-ouderrelatie naar de relatie met de beste vriend plaatsvond, voerden we padanalyses met crosspaden uit door middel van structurele vergelijkingsmodellen. We voerden een padmodel uit voor elke conflictstijl apart. Daarbij hanteerden we een multigroup design met twee groepen (leeftijdscohort jong of oud als indicator). Conflictoplossing in de ouder-adolescentrelatie werd gemeten als een latente variabele met conflictoplossing met vader en moeder als indicatoren. Dit was mogelijk aangezien het gebruik van een bepaalde conflictoplossingsstijl met vader en met moeder hoog gecorreleerd was (de correlaties varieerden van $.57$ tot $.74$). We maakten het model factor-invariant door de factorladingen van de schaalscores van conflictoplossing met vader op de twee meetmomenten gelijk te stellen. Conflictoplossing in vriendschappen werd gemeten door middel van een geobserveerde variabele, de schaalscore op de betreffende conflictoplossingsstijl.

We begonnen onze analyses met een model waarin alle parameters vrij geschat werden (Model 1). Daarna hebben we getoetst of het gelijkstellen van het pad van ouders naar vrienden en het pad van vrienden naar ouders in het jonge cohort leidde tot een significante afname in fit (Model 2). In Model 3 hebben we getoetst of we de

paden van ouders naar vrienden en van vrienden naar ouders in het oude cohort gelijk konden stellen. We gebruikten de chikwadraatverschiltoets, verandering in TLI en verandering in RMSEA als indicatoren van een verandering in fit. Op de TLI en RMSEA kan een verschil van .01 als substantieel worden beschouwd (Chen, 2007). De figuren 1 t/m 3 laten de uiteindelijke modellen zien en de getoonde coëfficiënten zijn de gestandaardiseerde waarden. Voor alle onderstaande bevindingen geldt dat wanneer er gecontroleerd werd voor het opleidingsniveau van adolescenten en ouders, de resultaten hetzelfde bleven.

Bij positief probleemoplossen leidde het gelijkstellen van het pad van ouders naar vrienden en van vrienden naar ouders in het jonge cohort tot een significante afname in fit: $\Delta\chi^2(1) = 14.53, p < .01, \Delta TLI = .02, \Delta RMSEA = .01$. Het gelijkstellen van deze paden in het oude cohort leidde niet tot een significante afname in fit: $\Delta\chi^2(1) = 1.59, p > .05, \Delta TLI = .00, \Delta RMSEA = .00$. We vonden ondersteuning voor onze hypothese dat in het jonge cohort alleen overdracht van positief probleemoplossen plaatsvond van ouders naar vrienden en niet van vrienden naar ouders. In het oude cohort vond de overdracht, zoals verwacht, in beide richtingen plaats: er was zowel sprake van overdracht van positief probleemoplossen van ouders naar vrienden als van vrienden naar ouders (zie Figuur 1).

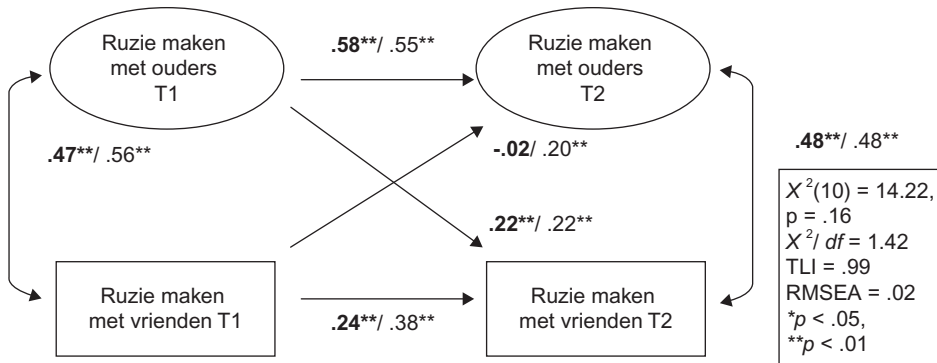
Figuur 1 Longitudinale overdracht van positief probleemoplossen door adolescenten. De vetgedrukte coëfficiënten geven de waarden voor het jonge cohort weer.

Bij de conflictoplossingsstijl ruzie maken vonden we eenzelfde resultaat: het gelijkstellen van het pad van ouders naar vrienden en van vrienden naar ouders in het jonge cohort leidde tot een significante afname in fit: $\Delta\chi^2(1) = 9.34, p < .01, \Delta TLI = .02, \Delta RMSEA = .01$, terwijl het gelijkstellen van deze paden in het oude cohort niet leidde tot een significante afname in fit: $\Delta\chi^2(1) = 0.59, p > .05, \Delta TLI = .00, \Delta RMSEA = .00$. Figuur 2 geeft de resultaten weer. Ook hier vonden we dat in het jonge cohort overdracht van ruzie maken alleen plaatsvond van ouders naar vrienden en niet van vrienden naar ouders. In het oude cohort was er sprake van overdracht van zowel ouders naar vrienden als van vrienden naar ouders.

Figuur 2

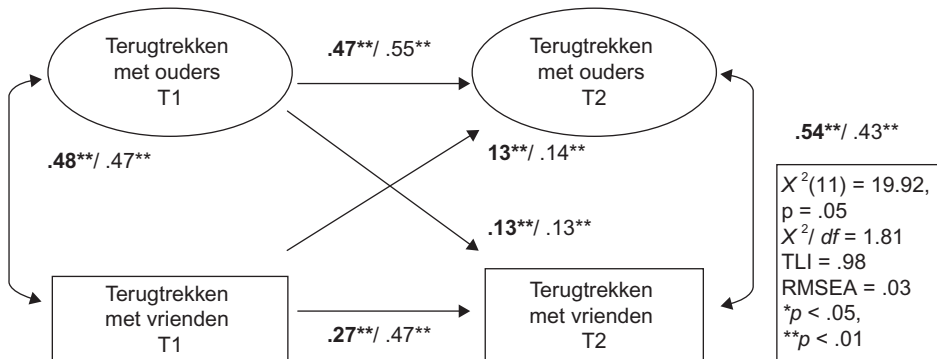
Longitudinale overdracht van ruzie maken door adolescenten. De vetgedrukte coëfficiënten geven de waarden voor het jonge cohort weer.

Voor terugtrekken vonden we dat het gelijkstellen van de paden van ouders naar vrienden en van vrienden naar ouders in het jonge cohort niet leidde tot een significante verslechtering van het model: $\Delta\chi^2(1) = 3.57$, $p > .05$, $\Delta TLI = .00$, $\Delta RMSEA = .00$. Dat betekent dus dat het pad van ouders naar vrienden en van vrienden naar ouders gelijkgesteld kon worden in het jonge cohort. Ook het gelijkstellen van deze paden in het oude cohort leidde niet tot een significante verslechtering van het model: $\Delta\chi^2(1) = 0.00$, $p > .05$, $\Delta TLI = .00$, $\Delta RMSEA = .00$. Met betrekking tot de conflictoplossingsstijl terugtrekken vonden we dat de overdracht zowel plaatsvond van ouders naar vrienden als van vrienden naar ouders in zowel het jonge als het oude cohort (zie figuur 3).

Figuur 3

Longitudinale overdracht van terugtrekken door adolescenten. De vetgedrukte coëfficiënten geven de waarden voor het jonge cohort weer.

Discussie

Het doel van deze studie was om te onderzoeken of de manier waarop adolescenten conflicten met hun ouders oplossen over tijd samenhangt met de manier waarop zij conflicten met hun vrienden oplossen en vice versa. De resultaten laten duidelijk zien dat de manier waarop adolescenten conflicten met hun ouders oplossen over tijd gerelateerd is aan de manier waarop zij conflicten met hun vrienden oplossen. We vonden dit zowel in het jonge als in het oude cohort. Bovendien gold dit voor alledrie de conflictoplossingsstijlen. Dit resultaat impliceert dat de relatie met de ouders invloed heeft op jongeren en dat ook blijft hebben als zij ouder zijn. Dit is in overeenstemming met de gehechtheidstheorie (Allen & Land, 1999; Allen e.a., 1998; Bowlby, 1969) en met de sociale leertheorie (Bandura, 1977), die beide de belangrijke rol van ouder-kindinteracties benadrukken in het vormen en onderhouden van relaties. De resultaten suggereren dat adolescenten het gebruik van conflictoplossingsstijlen lijken te oefenen met hun ouders en dit later generaliseren naar hun vrienden.

In het oude cohort vond, naast de overdracht van ouders naar vrienden, ook longitudinale overdracht van vrienden naar ouders plaats voor alle stijlen. Dit komt overeen met de bevinding dat vriendschappen een belangrijkere rol gaan vervullen gedurende de adolescentie (Collins & Steinberg, 2006). Aangezien vriendschappen vanaf de midden adolescentie in toenemende mate gekenmerkt worden door individualiteit (Shulman & Knafo, 1997), zijn meningsverschillen in vriendschappen geoorloofd en leiden ze niet meteen tot de verbreking van de vriendschap. Onze resultaten suggereren dat wanneer vriendschappen ‘volwassener’ worden, de interactiestijl met vrienden en dus ook de manier waarop adolescenten conflicten oplossen met vrienden, wordt gegeneraliseerd naar conflicten met ouders.

Het generaliseren van de conflictoplossingsstijl terugtrekken van vrienden naar ouders gebeurde echter in onze studie ook al in de *vroege* adolescentie en niet pas in de midden adolescentie. Deze onverwachte bevinding zouden we kunnen verklaren door te kijken naar de aard van deze conflictoplossingsstijl en naar het verschil tussen de relatie die adolescenten met ouders en vrienden hebben. Met vrienden zijn adolescenten eerder geneigd om conflicten te vermijden en als er conflicten zijn, zullen adolescenten hier voorzichtiger mee omgaan dan wanneer er conflicten zijn met ouders. Dit wordt duidelijk als we kijken naar het onderscheid tussen open en gesloten relaties, waarbij een vriendschap als open relatie wordt gezien en de relatie met ouders als gesloten (Laursen & Collins, 1994). Door de open aard van de relatie met vrienden (er is een reële mogelijkheid dat de relatie beëindigd zou kunnen worden), ontdekken adolescenten wellicht juist bij deze jonge vriendschappen dat terugtrekken tijdens conflicten een heel goede strategie kan zijn. Deze jongeren zijn immers huiverig voor de invloed die een conflict mogelijk op hun vriendschapsrelatie kan hebben en door terug te trekken uit een conflict komt de vriendschap minder in gevaar. Als adolescenten vervolgens merken dat terugtrekken een efficiënte strategie lijkt te zijn, zouden ze dit ook thuis meer kunnen gaan toepassen. Thuis heb je in eerste instantie minder reden om je terug te trekken (deze relatie kenmerkt zich als gesloten; de relatie met je ouders wordt niet zomaar beëindigd), maar zal je wellicht eerder de ruzie aangaan of

eerder naar compromissen zoeken. Ruzie maken of naar compromissen zoeken kunnen dan ook typisch stijlen zijn die je het eerst leert in interactie met je ouders.

De resultaten van de huidige studie sluiten aan bij de resultaten van andere studies die de intensiteit van conflicten met ouders en vrienden hebben onderzocht. Net als onze studie, toonden deze studies ook een positief verband aan tussen conflictkenmerken in de relatie van adolescenten met ouders en vrienden (Collins e.a., 1997; De Goede e.a., 2009; Furman e.a., 2002). Reese-Weber en collega's (Reese-Weber, 2000; Reese-Weber & Bartle-Haring, 1998; Reese-Weber & Kahn, 2005; Reese-Weber & Marchand, 2002) hebben specifiek naar de samenhang van conflictoplossingsstijlen tussen verschillende relaties gekeken. Daar waar zij met name keken naar de relatie tussen het gebruik van conflictoplossingsstijlen binnen verschillende gezinssystemen (zoals de ouder-adolescentrelatie en de relatie met broers en zussen) en naar de samenhang tussen conflictoplossing in een gezinssysteem en de intieme partner, richtten wij ons in dit onderzoek op de samenhang tussen conflictoplossing in een gezinssysteem (namelijk de ouder-adolescentrelatie) en de beste vriend. De resultaten komen grotendeels overeen, zowel de bovenstaande studies als onze studie vonden een positief verband tussen het gebruik van een bepaalde conflictoplossingsstijl in verschillende relaties. Daarom kunnen we zeggen dat we het bestaande onderzoek hebben uitgebreid naar een andere relatie die zich buiten het gezinssysteem bevindt, namelijk de vriendschappen van adolescenten. Bovendien heeft ons onderzoek zowel over tijd als bij twee leeftijdsgroepen de samenhang tussen conflictoplossingsstijlen in verschillende relaties onderzocht. Op deze manier was het mogelijk om te kijken welke richting het verband had en of dat verschillend was voor de twee leeftijdsgroepen.

Onze studie heeft een aantal belangrijke sterke punten, zoals het longitudinale design en de mogelijkheid om de overdracht van conflictoplossingsstijlen van adolescenten met ouders en vrienden in twee cohorten te onderzoeken. Het heeft echter ook een aantal beperkingen. Ten eerste is onze studie enkel gebaseerd op zelfrapportages van adolescenten. De adolescenten beoordeelden zélf de manier waarop zij conflicten oplosten met vaders, moeders en beste vrienden. In vervolgonderzoek zou het interessant zijn om ook de rapportages van de ouders en beste vrienden in de analyses te betrekken om zo een vollediger beeld te krijgen of om in ieder geval voor wat betreft de vriendschappen van adolescenten meerdere indicatoren te hebben. Dit zou enerzijds kunnen door de rapportage van de genomineerde vriend mee te nemen in het model of door de adolescent de mogelijkheid te geven meerdere vrienden te nomineren. Een tweede beperking is dat we niet kunnen uitsluiten dat de verschillen die we vonden tussen het jonge en oude cohort wat betreft de richting van de overdracht te wijten zijn aan cohortverschillen. Een optimaal design had dezelfde adolescenten vanaf de vroege tot en met de late adolescentie onderzocht. Ook kunnen we, ondanks het longitudinale design van de studie, geen causale uitspraken doen. We kunnen niet uitsluiten dat de effecten over tijd (deels) te verklaren zijn door derde factoren, bijvoorbeeld door cognitieve rijping van de adolescent. Zo beweren verschillende onderzoekers dat zich gedurende de adolescentie een meer volwassen manier van conflictoplossing vormt, gekarakteriseerd door meer compromissen sluiten en meer perspectief nemen (Sandy & Cochran, 2000; Selman, 1980). Toekomstig onderzoek zou zich specifiek kunnen richten op de mate waarin conflictoplossingsstijlen van adolescenten zich ontwikkelen

over tijd en in hoeverre dit van invloed kan zijn op de overdracht van deze stijlen door adolescenten met vrienden en ouders. In de huidige studie hebben we onderzocht of de gevonden verbanden verschilden wanneer er gecontroleerd werd voor opleidingsniveau van adolescenten en ouders. Dit bleek niet zo te zijn. Er kunnen echter nog meer factoren van invloed zijn op de gevonden relaties. Voor vervolgonderzoek zou het daarom interessant zijn om bijvoorbeeld te kijken of psychopathologie van de adolescent (en mogelijk de ouder) van invloed is op de manier waarop conflictoplossingsstijlen worden overgedragen tussen de ouder-adolescentrelatie en vriendschapsrelaties. Ook zou kunnen worden nagegaan wat de relatie is tussen conflictintensiteit en conflictoplossingsstijl. Tot slot zouden we een onderscheid kunnen maken tussen vriendschappen met personen van hetzelfde geslacht en gemengde vriendschappen. In het huidige onderzoek was er in verreweg de meeste gevallen sprake van vriendschappen met personen van hetzelfde geslacht.

Conclusie

De manier waarop adolescenten met conflicten omgaan, is een belangrijke vaardigheid die door hen geoefend kan worden in verschillende relationele omgevingen. Met onze studie lieten we zien dat zowel ouders als vrienden belangrijk zijn voor het oefenen en leren van conflictoplossing. Bovendien blijkt zowel de relatie met ouders als met vrienden invloed te hebben op toekomstige conflictinteracties van adolescenten. In de vroege adolescentie vonden we dat de conflictinteracties met ouders als basis lijken te fungeren voor interacties met vrienden. Zoals eerder in onderzoek aangetoond, zijn negatieve conflictoplossingsstijlen van adolescenten met ouders gerelateerd aan probleemgedrag van adolescenten (Rubenstein & Feldman, 1993). Onze studie laat zien dat het gebruik van negatieve conflictoplossingsstijlen van adolescenten met ouders ook gerelateerd is aan het gebruik van negatieve conflictoplossingsstijlen van adolescenten met vrienden. Het gebruik van negatieve conflictoplossingsstijlen in vriendschappen is op zijn beurt weer gerelateerd aan onder andere sociale afwijzing (Newcomb e.a., 1993). Maar het geldt ook andersom: het gebruik van positieve conflictoplossing met ouders is over tijd gerelateerd aan het gebruik van positieve conflictoplossing met vrienden en laat dus zien hoe belangrijk de thuissituatie is om goede conflictoplossingsvaardigheden te leren. Op het moment dat zowel het belang van vriendschappen als de ruimte voor onderlinge verschillen toeneemt, worden conflictoplossingsstijlen in vriendschappen ook overgedragen naar conflictoplossingsstijlen in de ouder-adolescentrelatie.

Een praktische implicatie die uit onze studie valt af te leiden, is om bij problemen met betrekking tot het hanteren van conflicten de bredere relationele context in ogenschouw te nemen, aangezien het gebruik van conflictoplossingsstijlen van adolescenten in verschillende relationele omgevingen gerelateerd blijkt. Dit betekent dat wanneer er problemen zijn in de vriendschappen van adolescenten, er veel geleerd kan worden door te kijken naar de manier van interactie van de adolescent met de ouders. Ook is het belangrijk om ouders bewust te maken van de invloed die ze kunnen (blijven) hebben op het gedrag van de adolescent in relaties buiten de familie. Uit onderzoek is al bekend dat de manier waarop ouders onderling conflicten oplossen gerelateerd is aan de manier waarop adolescenten met hun ouders conflicten oplossen

(Van Doorn, Branje, & Meeus, 2007) en laat daarmee zien dat ouderlijke interacties een belangrijke rol kunnen spelen in het toekomstig gedrag van de adolescent. Deze studie gaat een stapje verder en toont aan dat het (aangeleerde) gedrag zich ook generaliseert naar relaties buiten het gezin, namelijk naar vriendschappen. Bovendien toont onze studie aan dat jonge adolescenten gevoeliger zijn voor de ervaringen die ze opdoen in het gezin, terwijl bij de oudere adolescenten, de interacties met vrienden invloed kunnen hebben op de ouder-adolescentrelatie. Als ouders op een goede manier conflicten met hun jonge adolescenten oplossen, zorgt dit ervoor dat adolescenten dit generaliseren naar de relatie met vrienden. Op deze manier kunnen vriendschappen gevormd worden waarin op een goede manier met conflicten en meningsverschillen wordt omgegaan. Op het moment dat een adolescent in zijn vriendschapsrelaties niet de juiste conflictoplossingsvaardigheden beoefent, kan dit vervolgens ook zijn weerslag hebben op de onderlinge relaties in het gezin van de adolescent. Als ouders zich bewust zijn van hun mogelijke invloed op het gedrag van adolescenten, kan een negatieve spiraal van gedrag in zowel de ouder-adolescentrelatie als met vrienden voorkomen worden.

Literatuur

- Allen, J. P., & Land, D. (1999). Attachment in adolescence. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp. 319-335). New York: Guilford Press.
- Allen J. P., Moore C. M., Kuperminc G. P., & Bell K. L. (1998). Attachment and adolescent psychosocial functioning. *Child Development*, 69, 1406-1419.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. London: Hogarth Press.
- Brown, B. (2004). Adolescents' relationships with peers. In R. Lerner & L. Steinberg (Eds.), *Handbook of adolescent psychology* (pp. 363-394). New York: Wiley.
- Chen, F. F. (2007). Sensitivity of goodness of fit indexes to lack of measurement invariance. *Structural Equation Modeling*, 14, 464-504.
- Collins, W. A., Laursen, B., Mortensen, N., Luebker, C., & Ferreira, M. (1997). Conflict processes and transitions in parent and peer relationships: Implications for autonomy and regulation. *Journal of Adolescent Research*, 12, 178-198.
- Collins, W. A., & Steinberg, L. (2006). Adolescent development in interpersonal context. In N. Eisenberg (Ed.), *Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development* (6th ed., Vol 3, pp. 1003-1067). New York: Wiley.
- De Goede, I. H. A., Branje, S. J. T., Delsing, M. J. M. H., & Meeus, W. H. J. (2009). Linkages over time between adolescents' relationships with parents and friends. *Journal of Youth and Adolescence*, 38, 1304-1315.
- Furman, W., Simon, V. A., Schaffer, L., & Bouchee, H. A. (2002). Adolescents' working models and styles for relationships with parents, friends, and romantic partners. *Child Development*, 73, 241-255.
- Jaffee, W. B., & D'Zurilla, T. J. (2003). Adolescent problem solving, parent problem solving, and externalizing behavior in adolescents. *Behavior Therapy*, 34, 295-311.
- Kurdek, L. A. (1994). Conflict resolution styles in gay, lesbian, heterosexual nonparent, and heterosexual parent couples. *Journal of Marriage and the Family*, 56, 705-722.

- Laursen, B. (1993). Conflict management among close peers. In B. Laursen (Ed.) *Close friendships in adolescence: New directions for child development* (pp. 39-54). San Francisco: Jossey-Bass.
- Laursen, B., & Collins, W. A. (1994). Interpersonal conflict during adolescence. *Psychological Bulletin*, 115, 197-209.
- Laursen, B., Finkelstein, B. D., & Townsend-Betts, N. (2001). A developmental meta-analysis of peer conflict resolution. *Developmental Review*, 21, 423-449.
- Meeus, W. H. J., Akse, J., Branje, S. J. T., Ter Bogt, T., Delsing, M., Van Doorn, M. D., e.a. (2004). *Codeboek van het onderzoeksproject CONflict And Management Of Relationships (CONAMORE)*. Intern rapport. Utrecht: Universiteit Utrecht, Onderzoeksgroep Adolescentie.
- Newcomb, A. F., Bukowski, W. M., & Pattee, L. A. (1993). Children's peer relations: A meta-analytic review of popular, rejected, neglected, controversial and average sociometric status. *Psychological Bulletin*, 113, 99-128.
- Parke, R. D., & Buriel, R. (2006). Socialization in the family: Ethnic and ecological perspectives. In N. Eisenberg (Ed.), *Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development* (6th ed., Vol 3, pp. 429-504). New York: Wiley.
- Reese-Weber, M. (2000). Middle and late adolescents' conflict resolution skills with siblings: Associations with interparental and parent-adolescent conflict resolution. *Journal of Youth and Adolescence*, 29, 697-711.
- Reese-Weber, M., & Bartle-Haring, S. (1998). Conflict resolution styles in family subsystems and adolescent romantic relationships. *Journal of Youth and Adolescence*, 27, 735-752.
- Reese-Weber, M., & Kahn, J. H. (2005). Familial predictors of sibling and romantic-partner conflict resolution: Comparing late adolescents from intact and divorced families. *Journal of Adolescence*, 28, 479-493.
- Reese-Weber, M., & Marchand, J. F. (2002). Family and individual predictors of late adolescents' romantic relationships. *Journal of Youth and Adolescence*, 31, 197-206.
- Rubenstein, J. L., & Feldman, S. S. (1993). Conflict-resolution behavior in adolescent boys: Antecedents and adaptional correlates. *Journal of Research on Adolescence*, 3, 41-66.
- Sandy, S. V., & Cochran, K. (2000). The Development of Conflict Resolution Skills in Children: Preschool to Adolescence. In M. Deutsch and P. Coleman (Eds.), *The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Selman, R. L. (1980). *The growth of interpersonal understanding: Developmental and clinical analyses*. New York: Academic Press.
- Shulman, S. & Knafo, D. (1997). Balancing closeness and individuality in adolescent close relationships. *International Journal of Behavioral Development*, 21, 687-702.
- Tucker, C. J., McHale, S. M., & Crouter, A. C. (2003). Conflict resolution: Links with adolescents' family relationships and individual well-being. *Journal of Family Issues*, 24, 715-736.
- Van Doorn, M. D., Branje, S. J. T., & Meeus, W. H. J. (2007). Longitudinal transmission of conflict resolution styles from marital relationships to parent-adolescent relationships. *Journal of Family Psychology*, 21, 426-434.